

УДК 27-72

Лариса Моїсєнко

Проблеми війни та миру в трактуванні християнських конфесій

У запропонованій статті розглядається тема війни та миру в трактуванні християнських церков різних конфесій.

Показано, що впродовж свого існування християнська церква виробила власні підходи до розуміння війни, її причин та наслідків. В цій релігійній традиції підкреслюється значення для людського існування миру, а війна вважається злом. Однак, попри те, що в основі ставлення до війни і миру покладені спільні принципи, політика різних християнських конфесій в Україні різниться відповідно до політичних факторів, традиційних зв'язків, історичного спадку.

З'ясовано, що у філософії війни суперечності щодо заповіді “не вбий” та вимогами держави щодо участі її громадян у війнах, в концепціях католицької та православної церков вирішено на користь “справедливої війни”. А сучасний пацифізм, як відмова брати до рук зброю, поєднується із можливістю здійснювати альтернативну службу в армії, займатися благодійною та миротворчою діяльністю.

Зазначено, що роль релігії у глобальній політиці значно ширша, ніж участь релігійних інституцій у політичному процесі, ескалації або врегулюванні конфліктів.

Ключові слова: церква, війна, мир, пацифізм, конфлікт, християнські конфесії, справедлива війна, благодійність, миротворча діяльність

Larysa Moiseenko

Themes of war and peace in the modern conceptions of Christian Churches: theory and practice

Themes of war and peace in the treatment of Christian churches of different denominations are examined.

It is shown that during its existence the Christian Church developed its own approaches to the war, its causes and consequences. In this religious tradition war is regarded as evil. The emphasis is made on the need for peace as a basis for human existence. However, despite the fact that in the heart of attitude towards war and peace common principles are established, the policy of the Christian

Churches in Ukraine varies according to political factors, traditional ties and historical heritage.

It is determined that in the philosophy of the war the contradictions concerning the commandment “do not kill” and the requirements of the state regarding the participation of its citizens in wars in the concepts of the Catholic and Orthodox Churches are decided in favor of a “just war”. Modern pacifism, such as the refusal to take arms, kill somebody, is combined with the opportunity to carry out alternative service in the army, to carry out charitable and peacekeeping activities.

It is noted that the role of religion in global politics is much wider than the participation of religious institutions in the political process, conflict escalation or resolution.

Keywords: church, war, peace, pacifism, conflict, Christian denominations, just war, charity, peacekeeping activity

Війна, з огляду на своє теоретичне і практичне значення, продовжує привертати увагу спеціалістів різних галузей. Осмислення феномену війни, сутності війни, її ролі та значення в житті суспільств і держав змінювалося відповідно до входження людства в той чи інший етап історичного розвитку. На цей процес впливало набуття наукового знання, яке супроводжувалося розробкою нових ідей та принципів, що відповідали політичним, історичним, суспільним викликам, рівням розвитку зброї та армії, ідеологічним, цивілізаційним, релігійним або методологічним основам. Протягом кількох століть в філософії відбувалася зміна у ставленні до війни як аномального явища (Аристотель), до війни як смислового стрижня історії (М. Бердяєв, Дж. Фуллер) [1].

На сучасному етапі існування людства, проблема війна та збереження миру стали основними глобальними проблемами. Крім того, міжнародна практика та технології кардинальним чином змінили і сам характер війни. Інформаційні, кібер-, проксі-, гібридні війни супроводжуються побудовою такої моделі світу, коли методи та прийоми інформаційного протиборства спрямовуються на маніпулювання громадською думкою, а головною метою стає боротьба за

4.3. Церква у контексті політичних реалій

свідомість людини. У руках найсучасніших електронних засобів зростають різного роду інформаційні приводи.

Дедалі частіше в політичних і релігійних колах саме церкву називають одним з головних учасників, який виступає чи то у ролі основного чинника конфлікту, чи то у ролі миротворця. Якщо проаналізувати конфлікти сучасності, то можна побачити, що в основі більшості з них покладене очевидне або приховане релігійне обґрунтування.

Очевидно, що роль релігії у глобальній політиці значно ширша, ніж участь релігійних інституцій в політичному процесі, ескалації або врегулюванні конфліктів [2]. Протягом свого існування релігія виробила власні погляди на війну, її причини та наслідки. До того ж релігія має потужні важелі впливу на суспільство та політику [2].

Метою даної статті є аналіз проблеми війни та миру в трактуванні християнських церков, втілення у їхній політиці певних догматико-теоретичних підходів в умовах війни на Сході України.

Дослідники розглядають різні аспекти війни. Так, наприклад, І. Павленко вивчає питання суб'єктів взаємодії миру та війни в соціальному світі, згідно їх світогляду. З'ясовує функціонування соціальних інститутів як механізму об'єктивації діяльності суб'єктів [3]. Н. Макаренко аналізує філософсько-концептуальний вимір категорії "війна" в історії філософсько-політичної думки [4]. В. Корабльова трактує війну як віртуальну подію, показує зміщення акцентів із ефективності на ефектність військових дій. Висвітлює амбівалентний характер сучасної війни [1]. Т. Бондар розкриває основні софістичні прийоми та специфіку їх використання в інформаційних війнах [5].

В. Кремень підіймає питання вини та політичної відповідальності в умовах війни на Сході України. Автор наголошує на існуванні різниці між українським та російським народами в ступені усвідомлення чи необхідності очищення, духовного відродження та підвищення політичної відповідальності за долю людської цивілізації [6].

Породженням XXI ст. стали так звані “гібридні війни”, які є симбіозом руйнації військово-політичної системи супротивника шляхом інформаційного тиску та маніпуляцій масовою свідомістю. Останнім часом в Україні вийшла низка публікацій присвячених гібридній війні. Серед них заслуговують на особливу увагу колективна монографія Інституту стратегічних досліджень “Світова гібридна війна: український фронт” за редакцією В. Горбуліна, монографії О. Базалука “Теорія війни і миру. Геофілософія Європи” та Р. Додонова “Конфлікт на Сході України у дзеркалі соціально-філософської рефлексії”, “Гібридна війна: in verbo et in praxi” за загальною редакцією Р. Додонова [7].

Автори не тільки використовують результати емпіричних та теоретичних досліджень в галузі геофілософії, психології, соціальної філософії та військової історії, а й пропонують нові теоретичні основи для визначення Європейської стратегії безпеки [8].

Окремо стоять роботи, що присвячені осмисленню релігійних дискурсів проблем війни і миру, оскільки використання релігійних концепцій для обґрунтування політичних і військових доктрин сучасних держав стало розповсюдженою практикою. Крім того, слід зазначити, що релігійні концепції не мають терміну давності та відрізняються тривалістю існування. Тому їх аналіз має важливе значення для формування стратегії безпеки, розуміння дій та прогнозування геополітичної ситуації в світі.

У 2005 р. вийшла дисертація В. Семчинського “Онтологія релігійно-філософських концептів війни і миру в християнстві та ісламі”, в якій автор намагався здійснити релігієзнавче осмислення християнських і мусульманських дискурсів щодо проблем війни і миру в їх онтологічному аспекті. Крім того, автор досліджував християнські та мусульманські концепції війни на предмет їх здатності бути “запобіжником” використання сили у вирішенні конфліктів чи можливості брати участь в діалозі культур у майбутньому [9].

4.3. Церква у контексті політичних реалій

Проблеми війни та миру у трактуванні християнських церков досліджувала Г. Круглова [10]. Авторка вказувала на деякі відмінності в розумінні церквами філософії війни та миру, але наголошувала на тому, що їх об'єднує віра в Бога.

Соціально-філософський аналіз проблеми взаємовідносин між релігією та військовою службою з метою оптимізації практичної поведінки віруючої особи під час вчинення нею збройного насильства зробили С. Семенов, О. Гегечкорі, А. Желого [11].

В Україні оцінка та аналіз саме релігійного розуміння категорій “війна” та “мир” набули особливої актуальності в ході Революції Гідності, а згодом через військову агресію Російської Федерації та зростання дискримінації (за релігійною ознакою) на окупованих і анексованих територіях внаслідок впровадження Росією курсу на так званий “Русский мир”. Концепція “Русского мира” стала підґрунтям нового імперського ренесансу, набула найагресивніших форм в Україні. Саме патріарх Кирило, глава Російської православної церкви (далі – РПЦ), був розробником та продовжує залишатися основним стратегом “Русского мира”, виразником та опорою режиму Путіна у впровадженні цієї ідей.

Отже, аналіз поглядів різних конфесій на війну, її причини та наслідки, а також вивчення ролі релігії та церкви у миротворчих процесах залишається актуальним, потребує нових досліджень, уточнень та доповнень.

Основні категорії, що підпадали під аналіз дослідження – це категорії “війна” та “мир” і пов’язані з ними пацифізм й миротворча діяльність християнських церков.

Християнська церква протягом свого існування виробила декілька поглядів на війну, два з них є актуальними і сьогодні. Перший погляд відповідає заповіді “Не вбий”, бо в основі відносин між людьми має бути любов до ближнього; християнин не повинен воювати, тримати зброю в руках, служити в армії.

Друга позиція пов'язана з концепцією “справедливої війни”, коли смерть ворогів на війні не є вбивством. За цією концепцією “Бог благословляє праведну війну, бо на землі завжди є немирні люди, тому неможна насолоджуватися миром без допомоги воєнної” [11].

Теоретична база ідеї “справедливої війни” активно розроблялася в умовах Хрестових походів, Реконкісти в Іспанії та Оттоманського вторгнення у Європу. При цьому представники християнського та мусульманського світів вважали виключно справедливою боротьбу за свої релігійні переконання.

Теорія “справедливої війни”, що формувалася під сильним впливом християнства, в XVII ст. зазнала секуляризації, набула неоднорідності та концептуальних відмінностей. Існує чимало теорій “справедливої війни”, які ґрунтуються на спільних принципах, а саме – прагненні утримати держави від війни один з одним або обмежити свавілля їх дій, якщо конфлікт вже розпочався [12].

Пояснюючи причини війн, християнська теологія вказує на гріхопадіння людей, котрим Бог посилає війну як покарання. Караючи війною, Небесний Отець дає кожній людині та суспільству можливість спокути. Війни, що відбуваються на землі є відображенням битви, що здійснюється на небесах. Причина війн в гріховності людини, зловживання нею Богоданою свободою (Мт. 15. 19).

Незважаючи на те, що філософія війни у християнських церквах ґрунтується на одних і тих самих принципах, закладених у Святому Писанні, бачимо, що протягом історичного розвитку та під впливом численних факторів, церкви по-різному втілюють їх у своїй політиці.

Так, наприклад в “Основах соціальної концепції Російської православної церкви” зазначається, що війна є проявом прихованої духовної хвороби людства, та одночасно невід’ємним елементом історії людства (Бут. 4. 3–124 (Мр. 13. 7; Откр. 16. 16) [13].

4.3. Церква у контексті політичних реалій

Визнаючи війну злом, церква виправдовує “справедливу війну”, або “вимушену”, якщо йдеться про захист ближнього чи відновлення справедливості, посилаючись на слова Христа: “Немає більшої любові, коли хто покладе душу свою за душу друзів своїх” (Ів. 15. 13) та “Ті хто взяв меч, від меча і загинуть” (Мт. 26. 52). Розуміння моральної правди вимірюється на принципах любові до ближнього, свого народу та Батьківщини; розумінням потреб інших народів; твердження того, що на благо свого народу неможливо служити неморальними засобами.

Для повернення Збройних сил до віковичних православних традицій служіння Вітчизні, православні пастирі окриляють військовослужбовців, турбуються про їхній моральний стан. РПЦ співпрацює зі Збройними силами та правоохоронними установами.

У РПЦ концепція “справедливої війни” знайшла своє специфічне втілення в стратегії “Русского мира”, що була розроблена за участі патріарха Кирила. Перетворившись на політичний інститут, РПЦ продовжує залишатися основним поборником стратегії “Русского мира”, виразником та опорою режиму Путіна у її впровадженні. У 2014 р. концепція “Русского мира”, за підтримки РПЦ, набула найагресивніших форм в Україні, спричинивши окупацію частини української території та збройну агресію.

Так, анексія Криму була виправдана сакральною значимістю стародавнього Херсонесу, а війна проти України – захистом православ’я [14]. Згодом з’явилася “православна армія”, що почала вести боротьбу з “уніатами, розкольниками та сектантами” за “чистоту православної віри”. Наприклад, релігійними організаціями позиціонують себе деякі військові формування ДНР і ЛНР – “Русская православная армия”, православний батальйон “Восход”, Легіон Святого Іштвана, батальйон Пресвятої Богородиці Августовської “Август”.

“Основи соціальної концепції Російської Православної Церкви” – документ, що прийнятий Освяченим Архієрейським

Собором РПЦ в 2000 р. Цей документ відображає офіційну позицію Московського Патріархату в сфері взаємин з державою та суспільством і розповсюджується на всю канонічну територію Московського Патріархату й за її межами. Україна включена до канонічної території РПЦ, та знаходиться під її юрисдикцією. В церковному праві юрисдикція розуміється як приналежність кожної парафії, храму, монастиря, громади віруючих та культової споруди одній з юридично легітимних церковних структур, очевидно, що РПЦ [15]. Це зумовлює тісний зв'язок між РПЦ та Українською православною церквою Московського патріархату (далі – УПЦ (МП)). Незважаючи на певну декларовану УПЦ (МП) самостійність, вона змушена керуватися настановами РПЦ й узгоджувати з нею свої дії [15].

Така підпорядкованість привела УПЦ (МП) до кризової ситуації. Багато питань виникає до УПЦ (МП) через її антиукраїнську та антинародну позицію як під час подій на Майдані, так і в оцінці дій Російської Федерації на Донбасі та в Криму.

Керівництво УПЦ (МП) продовжує наголошувати на спільності та спорідненості своїх цілей з цілями РПЦ, а отже і з режимом Путіна (з його політичним напрямком й агресивними методами, поглядами на культуру, історію, традиції, формування патріотизму). Водночас УПЦ (МП) наполягає на аполітичності, космополітичності та відмежовується від теми української тотожності [16].

Навіть на Архієрейському Соборі, що відбувся у Москві в кінці листопада на початку грудня 2017 р., митрополит Онуфрій, єпископат, духовництво та віруючі УПЦ (МП) отримали велику подяку від Собору “за труди по востановленію общественного единства в стране, преодолению тяжких последствий братоубийственной розни, а также за миротворческие усилия и благотворительную помощь мирному населению на территории регионов, пострадавших от вооружённого конфликта”, а також закликав “трудиться для достижения общественного

4.3. Церква у контексті політичних реалій

согласия, воздерживаться от участия в противоборстве и не поддерживать дальнейшее развитие конфликта” [17]. Члени Архієрейського Собору висловили надію на те, що їх заклик почують всі сторони “гражданского противостояния на земле Украины”.

За словами архієпископа Ніжинського та Прилуцького Климента, УПЦ (МП) вважає, що питання, пов’язані з політикою, мусять вирішувати політики: “Оскільки у нас держава цей конфлікт офіційно не називає війною, і лише з трибун говорить про зовнішню агресію, церква не збирається замість політиків давати назву всьому, що зараз відбувається в Україні” [18].

І хоча протягом трьох років УПЦ (МП) пояснювала свою позицію тим, що сама влада не визначилася з офіційною назвою конфлікту на Сході України, то як вона виправдовуватиметься після прийняття закону “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях”, або як його називають Закон “Про реінтеграцію”.

На сайті Синодального інформаційно-просвітницького відділу УПЦ (МП) міститься два абзаци про миротворчу діяльність церкви за 2017 р.: “12 квітня 2017 р. Блаженніший Митрополит Онуфрій мав зустріч з матерями українських військовополонених, під час якої були обговорені дії УПЦ, направлені на звільнення полонених військовослужбовців. Суспільно-політична ситуація в Україні продовжує залишатися складною. На жаль, з 2014 р. не вщухає збройний конфлікт на Сході України. Незважаючи на це, Українська православна церква послідовно докладає зусиль для припинення збройного конфлікту і настання миру, а також надає гуманітарну допомогу військовослужбовцям, військовополоненим, пораненим, вимушеним переселенцям тощо. У всіх храмах та монастирях Української УПЦ постійно лунає молитва про мир в Україні” [19].

В основі християнського розуміння миру покладено обітвування Боже, що надало сенс історії людства та почало виконуватися в Ісусі Христі. Мир є даром Божим, а біблійне розуміння його значно ширше за розуміння миру політичного. Мир людини з Богом, з самим собою та з іншими людьми є невід’ємними один від одного (Ів. 14. 27; 16. 33; Рим. 15. 13; Гал. 5. 22).

У Старому Завіті мир зображується як стан, що завершує історію, є завданням Бога, але й завданням людства, яке за допомогою Бога може встановити мир на землі (Іс. 11. 6-9; Іс. 2. 4). Мир є плодом правди, результатом союзу бога з богообраним народом (Іс. 32. 17; Єр. 31. 35).

В Новому Завіті мир розглядається також як дар Божої любові, він ототожнюється з есхатологічним спасінням.

Мир у милості Божій характеризує життя церкви у внутрішньому та зовнішньому аспектах. Але благодатний дар миру залежить від зусиль людини (1 Сол. 1. 3). Мир необхідно зберігати та підігрівати (2 Тим. 1. 6), а тому миротворча діяльність є обов’язком Церкви Христової (Рим. 12. 18; Еф. 4. 3). Серед завдань церкви: звернення до влади, впливових верств населення, організіція переговорів ворогуючих сторін, надання допомоги нужденним, протистояння пропаганді війни.

Християнський погляд на мир і його проблеми на початку третього тисячоліття Українська православна церква Київського Патріархату (далі – УПЦ (КП)) висловила в “Декларації про Церкву і світ на початку третього тисячоліття”, яка була прийнята на Ювілейному Помісному Соборі УПЦ (КП) у місті Києві 9–10 січня 2001 р. [20].

Не дивлячись на те, що в “Декларації” УПЦ (КП) відсутні пункти про війну та мир, у ній можна відшукати принципи, що пояснюють розуміння та ставлення церкви до війни та миру. І воно (розуміння) цих категорій – невід’ємне від Христа та пов’язане з думкою церкви про Царство Боже, яке визначається як духовне Царство, у якому панують Бог і духовні цінності, а не зовнішня груба сила [21].

4.3. Церква у контексті політичних реалій

У “Декларації” говориться, що “історія людства – це історія спасіння людей, 2000-літня історія християнства – це історія боротьби добра і зла, правди і неправди. Боротьба точилась і продовжує точитися як між християнством і гріховним світом, так і в самому християнстві; насамперед в самій людині. Не треба дивуватися тому, що в історії Церкви Христової не було жодного періоду мирного і спокійного. Сам Христос Спаситель сказав: “Я приніс на землю не мир, а розділення” (Лк.12, 51). Далі говориться, що Церква як божественний організм завжди буде виступати і підтримувати ідею консолідації, миру і злагоди в українському суспільстві. Мир же розуміється як Царство Боже – це мир, царство любові, добра, істини, вічного життя з Богом. Саме Бог є Дух, любов, істина, життя і путь. Царство гріха – це війна, царство ненависті, зла, брехні, вічного страждання і мук. Перемогу над царством гріха здобув Ісус Христос. Але здобув її не для Себе, а для інших, для всіх людей, щоб усіх спасти і ввести до цього, здійсненого Ним, Царства Божого” [22].

Додатковим джерелом визначення розуміння війни та миру є проповіді, послання та доповіді Патріарха Філарета, в яких також знаходимо бачення миру, що об’єднує розуміння Царства Божого в собі, на землі та у вічності.

“Царство Боже і царство земне – це зовсім різні поняття, вони несумісні одне з одним. Царство Боже – це любов, правда, мир, радість, смирення. В Царстві Божому владарює Бог любові. А царство земне – це постійна боротьба за владу, війни, вбивства, неправда, жорстокість, а головне – воно тимчасове, тоді як Царство Боже вічне, як вічний його Цар – Бог” [23].

УПЦ (КП) на чолі з патріархом Філаретом із самого початку подій на Сході України, називала конфлікт “війною”, та прямо вказувала агресора – Москву, не оглядаючись на юридичні чи політичні оцінки подій, що стали трагічними для нашої держави: “Проти України була здійснена агресія. Москва тимчасово захопила Крим, порушивши Будапештські угоди про недотор-

каність української території... Однак не задовольнилася цим, і нині веде війну на Донбасі. Люди на Донбасі страждають, з ними страждає і весь український народ тому, що з усієї України туди їдуть добровольці захищати свою українську землю” [24]. В цьому виступі також відображена оцінка війни, що веде Україна: “Ми жертва агресії. Ми невинні, а Москва – агресор. За агресором ніколи не може бути правди, бо агресор – це злочинець, який порушує божественні закони, Бога з ним не буде і перемоги з ним не буде. Перемога буде на нашому боці”. “Війна це покарання”, – говорить Патріарх. “Господь посилає нам ось ці страждання, щоб ми визволилися від своїх пороків”. “Потрібно вчиняти справедливо, але милосердно. Господь сказав, що і ворога потрібно любити, але зло ворога треба ненавидіти. Тому потрібно відокремлювати зло ворога від самої людини, людині треба допомагати. Свою землю потрібно захищати у будь-який час. Якщо не хочеш захищати Батьківщину – ти грішиш” [25; 26]. Як бачимо, ці настанови повністю відповідають православної концепції “справедливої війни”.

1 червня 2015 р. в структурі УПЦ (КП) був заснований Синодальний відділ військового духовенства. Надалі згаданий відділ став тісно співпрацювати з Міністерством оборони. Своєю чергою відповідне Управління Міністерства забезпечує взаємодію з УПЦ (КП) з ВСУ, НГУ та ДПСУ для проведення душепастирської опіки. Багато священників поповнили ряди українських військових капеланів, беруть участь у ротациї і передислокаціях бригад.

Філософія війни Римо-католицької церкви (далі – РКЦ) засновується на соціальній доктрині. Так, в радіо посланні 1958 р. Папа Пій XII говорить про допустиму самооборону, але за певних умов. “Оскільки людська свобода, – заявляє він, – здатна розпалити несправедливий конфлікт на шкоду якійсь країні, безсумнівно, ця країна має право за певних умов озброюватися і захищатися” [27].

4.3. Церква у контексті політичних реалій

В енцикліці “*Pasem in terris*” (1962 р.) Папа Іван XXIII наголошує, що в епоху ядерної зброї “думка, ніби війна може відшкодувати порушені права, суперечить розуму”.

Другий Ватиканський Собор у пастирській конституції “*Gaudium et spes*” стверджував: “Отже, зрозуміло, що нам потрібно всіма силами намагатися підготувати той час, коли за спільною згодою всіх країн можна буде повністю заборонити будь-яку війну”.

З самого початку воєнного конфлікту на Сході України РКЦ визначилася із своєю оцінкою цього протистояння як справедливого, підтримала військових, що захищають Батьківщину від агресора. Згодом був створений Душпастирський відділ військового капеланства римо-католицької церкви, відповідно до наказу Міністерства Оборони України № 685 “Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України”.

Але щодо причин війни думки римо-католицьких єпископів різняться. Особливо виділяються виступи голови Конференції римо-католицьких єпископів України митрополита Львівського Мечислава Мокшицького, котрий періодично робить заяви, що викликають резонанс в Україні через свою неоднозначність. Так, наприклад, даючи оцінку подіям у країні, митрополит в інтерв'ю польському тижневику “*Niedziela*” 17 травня 2017 р. заявив, що “на українській нації ще лежить гріх геноциду (проти поляків), який не дає Україні жити в мирі” [28].

А втім, церква протягом війни здійснювала та здійснює активну допомогу районам, постраждалим від конфлікту. Так, впродовж 2016–2017 рр. за ініціативою Папи Римського Франциска була організована гуманітарна місія. Гуманітарна допомога збиралася у всій католицькій церкві Європи та на католицьких парафіях Росії для постраждалих внаслідок конфлікту на Сході України і склала кілька мільйонів євро [29].

Здійснює церква допомогу і вимушеним переселенцям. Так, за повідомленнями єпископа Станіслава Широкоградюка, за період

2016–2017 рр. допомогу від релігійної місії “Карітас-Спес” у місті Харкові отримали 20 тисяч осіб [30].

Особливість соціальної доктрини УГКЦ, котра на сьогодні представлена в офіційному документі – Катехизмі Української греко-католицької церкви “Христос – наша Пасха”, – порівняно із загальнокатолицьким суспільним ученням, полягає в офіційному позиціонуванні себе як церкви українського народу [31]. У позиції УГКЦ певне місце належить темі християнського патріотизму, який опирається на обов’язок активно обстоювати духовні цінності в щоденному житті християн, а відповідно й любити свій народ та державу.

Що стосується позиції церкви щодо війни, то в 900 пункті говориться, що “Застосування військової сили може бути допустиме лише в разі крайньої необхідності як засіб дозволеного самозахисту, а воїн-християнин є завжди захисником миру. З огляду на сучасні руйнівні методи та способи ведення війни, умов для справедливого її початку практично не існує, оскільки вона стає страшною загрозою для людства через небезпеку застосування новітньої зброї масового знищення, що може призвести до знищення життя на землі” [32, с. 295].

“В інтерв’ю “Обозревателю” предстоятель Української греко-католицької церкви Блаженніший Святослав (Шевчук) заявив, що дії Збройних сил України на фронті виправдані, тому що мова йде про справедливу оборонну війну. Він підкреслив, що спроби агресора назвати бійців ЗСУ вбивцями неспроможні. За його словами, церква робить відмінність між оборонною війною і загарбницькою” [33].

Уже в 2016 р. УГКЦ опрацювала нормативно-правове поле для регулювання взаємодії церкви і війська, що, зокрема, передбачало надання офіційного статусу військовому капеланству [34].

Станом на 2017 р., в УГКЦ 161 військовий капелан, а з початку АТО відбулося понад 600 ротаций священнослужителів, які здійснювали капеланське служіння [35].

4.3. Церква у контексті політичних реалій

Мир же в УГКЦ розуміється одночасно як дар Божий, і як обов'язок кожної людини, а зокрема християнина. Миру неможливо досягнути без захисту добра й людей, свободи спілкування, пошани до гідності людини і народів, постійної підтримки та братерства. Мир є творінням справедливості й любові.

Отже, щодо концепцій війни і миру в католицизмі та православ'ї існує багато спільних позицій. В цих релігійних традиціях війна розцінюється як зло. Наголос робиться на необхідності миру як основи для людського існування. Застосування військової сили – неминуче зло й дозволяється лише в крайньому випадку [36]. Християнська традиція ґрунтується на Божественному повелінні миру й згоди між усіма людьми, на думці, що завжди треба шукати мирних розв'язань конфліктів між державами чи групами в межах держави. Як католицизм, так і православ'я визнають, що за певних обставин може виникнути необхідність застосування військової сили, яке повинно бути обмежене критеріями справедливості у веденні війни. Такі критерії здебільшого збігаються з положеннями міжнародного публічного права. Обидві релігійні традиції підтримали положення статті 1 Статуту ООН: “Підтримувати міжнародний мир та безпеку”.

Але в практичній діяльності політичні інтереси та геополітичні фактори впливають на діяльність та політику церков.

Найперше, погляди певних груп християн розходяться у ставленні до пацифізму. Принципове ставлення до військової служби в плані відмови брати участь у війні виявилось в протестантів, особливо в тих, чії церкви вирішили не взаємодіяти з державою – квакерів, баптистів, менонітів, адвентистів сьомого дня, а також православних старообрядців. За часів Реформації, на противагу кровопролитним релігійним зіткненнями виступило мирне крило анабаптистів, які відкинули участь християнина не тільки у війні, а й у політичному житті вцілому [37]. Протягом воєнного конфлікту в Україні саме протестантські церкви найактивніше проявили

себе у миротворчій діяльності, надаючи гуманітарну допомогу постраждалим від війни.

Східне ж православ'я вважало, що відкидати участь у війні не варто, натомість слід розрізняти справедливі й несправедливі війни. На запитання, чи можна вважати християнську святість пацифізмом, православна церква відповідає, що “пацифіст дотримується окремо взятого принципу про незастосування сили, ухиляючись часом від справ і турбот, в яких він, як людина мирських турбот, покликаний брати участь. Тим самим пацифізм надає злу множитися. Волею чи неволею людина виявляється байдужою до навколишнього світу і, навпаки, педантичною і недовірливою щодо особистої своєї “чистоти”” [38].

До Другого Ватиканського Собору РКЦ також відкидала ідею пацифізму, як вияв занедбання обов'язку захищати співвітчизників.

Безумовно, християнські церкви мають великий досвід у примиренні та припиненні міжусобних війн. Цікаву позицію щодо примирення між українцями та росіянами висловив Блаженніший Святослав, глава УГКЦ, котрий виділив поняття “прощення”, “примирення” і “мир”. Назвав чотири кроки до примирення: визначення правди; відшкодування збитків; вшанування жертв несправедливої агресії, кривди; незворотність цього процесу. Вказав на головну перешкоду для примирення – невизнання українців суб'єктом перемовин [39].

В умовах війни спільні миротворчі дії церков мали позитивні результати для України. Так, наприклад, 2 листопада Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (далі – ВРЦіРО) звернулася до міжцерковних об'єднань та гуманітарних інституцій з проханням посприяти звільненню заручників, утримуваних так званими “ДНР/ЛНР”.

Раніше, у вересні 2016 р., ВРЦіРО закликала російських релігійних діячів та Всесвітню Раду Церков до сприяння звільненню заручників на Сході України як прояву милосердя.

4.3. Церква у контексті політичних реалій

Результатом спільних дій багатьох людей, громадських організацій та церковних діячів 27 грудня 2017 р. вдалось повернути з полону 73 особи, серед яких був історик та релігієзнавець І. Козловський [40].

Отже, аналіз та осмислення релігійних дискурсів проблем війни і миру має важливе значення для формування стратегії безпеки, розуміння дій та прогнозування геополітичної ситуації в світі, оскільки використання релігійних концепцій для обґрунтування політичних і військових доктрин сучасних держав стало розповсюдженою практикою.

Погляди на війну та мир в християнських церквах мають багато спільних позицій.

Що стосується філософії війни, то в трактуванні християнських церков, суперечності щодо заповіді “не вбий” та вимогами держави щодо участі її громадян у війнах, в концепціях католицької та православної церков вирішено на користь “справедливої війни”. А сучасний пацифізм поєднується із можливістю здійснювати альтернативну службу в армії, займатись благодійною та миротворчою діяльністю.

В філософії миру дії щодо збереження миру розглядаються як обов’язок кожної людини, а зокрема християнина. Миротворча діяльність розглядається як боротьба за життя. Та, не дивлячись на те, що у ставленні до війни і миру покладені спільні принципи, політика церков різниться, перед усе, відповідно до політичних факторів, традиційних зв’язків, історичного спадку. Та церкви повинні пам’ятати, що від здатності бути одночасно і традиційними, і спрямованими в майбутнє, цінувати й поважати свою спадщину (й бути спроможними перевищити її) залежить їхнє майбутнє [2].

Безумовно, церква має великий досвід у примиренні та припиненні міжусобних війн. Крім того, спільна діяльність церков приносить значні результати, які ми спостерігали під час звільнення заручників наприкінці 2017 р.

1. Корабльова В. М. Сучасна війна: віртуальна гра чи травма реального? // Гуманітарний вісник ЗДІА. 2012. № 51. С. 149–156.

2. Єленський В. Лекція в Українському Католицькому Університеті 23 вересня 2009 року. URL: <http://credo.pro/2009/10/6356> (Дата звернення: 2.01.2018).

3. Павленко І. О. Світоглядні характеристики суб'єктів миру та війни // Гуманітарний вісник ЗДІА. 2015. № 60. С. 114–126.

4. Макаренко Н. Філософсько-концептуальний вимір категорії “війна” в історії філософсько-політичної думки. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/Makarenko.pdf> (Дата звернення: 2.12.2017).

5. Бондар Т. І. Софістика в інформаційних війнах // ФіП. Філософія. 2017. № 1. С. 12–19.

6. Кремень В. О. Виновности и политической ответственности // Філософія соціального управління. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/18093> (Дата звернення: 12.12.2017).

7. Гібридна війна: in verbo et in pax: монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса; під заг. ред. проф. Р. О. Додона. Вінниця: ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2017. 412 с.

8. Базалук О. Теория войны и мира, Геофилософия Европы. Київ: МФКО, 2016. 246 с.

9. Семчинський Костянтин Валерійович. Онтологія релігійно-філософських концептів війни і миру в християнстві та ісламі: дис... канд. філос. наук: 09.00.11 / Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2005. URL: <http://www.disslib.org/ontolohia-relihiyno-filosofskykh-kontseptiv-viyny-i-mygu-v-khrystyjanstvi-ta-islami.html> (Дата звернення: 12.12.2017).

10. Круглова Г. А. Проблемы войны и мира в трактовке христианских церковей // Вестник НГУ. Серия: Философия. 2009. Т. 7. Вып. 2. С. 79–84.

11. Семенов С. С., Гегечкори О. В., Желого А. М. Релігія та військова служба (соціально-філософський аналіз взаємовідносин): Гуманітарні та правові аспекти безпеки // Честь і закон. 2014. № 4(51). С. 82–87.

12. Арсеній Д. Куманьков Теория справедливой войны: причины актуализации концепции. URL: http://www.sofia.sfsk.org.pl/08_Sofia_nr13_Kumankow.pdf (Дата звернення: 10.12.2017).

13. Русская православная церковь. Отдел внешних церковных связей. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви.

4.3. Церква у контексті політичних реалій

URL: <https://mospat.ru/ru/documents/social-concepts/> (Дата звернення: 10.11.2017).

14. Черенков М. Виклик релігійній свободі та духовно-конфесійному плюралізму України: ідеологія та екстремізм “русского міра”. Східно-український конфлікт в контексті глобальних трансформацій / Український інститут стратегій глобального розвитку і адаптації; Український культурологічний центр; ТОВ “Східний видавничий дім”. Донецьк, 2015. 364 с.

15. Церковь и территория. Церковная диаспора. Автокефальные и автономные церкви. Протоиерей Владислав Цыпин. Церковное право. URL: <https://www.sedmitza.ru/lib/text/432404/> (Дата звернення: 11.11.2017).

16. Волковський В. Криза ідентичності українських церков // Історія релігій в Україні: наук. щорічн. Львів, 2016. С. 160.

17. Постановления Освященного Архиерейского Собора Русской Православной Церкви (29 ноября — 2 декабря 2017 года). URL: <http://sobor.patriarchia.ru/db/text/5076149.html> (Дата звернення: 9.11.2017).

18. Голубєва О. Війна церков: Чому в Україні церковний розкол і навіть державі підпорядковувати релігію. URL: <https://ua.112.ua/statji/viina-tserkov-chomu-v-ukraini-tserkovnyi-rozkol-i-navishcho-derzhavipidporiadkovuvaty-relihiuu-392041.html> (Дата звернення: 9.11.2017).

19. Звіт керуючого справами Української Православної Церкви за 2017 рік. URL: <http://news.church.ua/2017/12/27/zvit-keruyuchogo-spravami-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-za-2017-rik/> (Дата звернення: 8.01.2018).

20. Головков А. Формування соціальної доктрини в Православній Церкві. URL: <http://www.katedral.org.ua/news/270.html> (Дата звернення: 10.01.2018).

21. Декларація Ювілейного Помісного Собору Української Православної Церкви Київського Патріархату. URL: https://risu.org.ua/ua/index/resourses/church_doc/uoskr_doc/34099/ (Дата звернення: 18.01.2018).

22. Кібукевич О. Соціальна доктрина Української Православної Церкви Київського Патріархату. URL: https://risu.org.ua/article_print.php?id=44362&name=ukrainian_history&lang=ua (Дата звернення: 18.01.2018).

23. Проповіді Патріарха Філарета. Неділі з 13 по 17 по Трійці. Свята Різдва та Введення Пресвятої Богородиці, Воздвиження Чесного Хреста.

URL: https://parafiya.io.ua/s81766/propovidi_patriarha_filareta (Дата звернення: 18.10.2017).

24. Патріарх Філарет: Перемога буде за нами, бо Господь завжди на стороні правди. URL: <https://glavcom.ua/interviews/127869-patriarh-filaret-peremoga-bude-za-nami-bo-gospod-zavzhdi-na-storoni-pravdi.html> (Дата звернення: 17.10.2017).

25. Різдвяне Послання Патріарха Київського і Всєї Руси-України Філарета Преосвященним Архіпастирям, Боголюбивим Пастирям, Чесному Чернецтву та Всім Вірним Української Православної Церкви Київського Патріархату. URL: <https://www.cerkva.info/patriarch/rizdvyane-poslannya-2016-2017-r> (Дата звернення: 17.01.2018).

26. Послання Патріарха Філарета з нагоди 1000-ліття упокоєння св. Володимира. URL: <https://www.cerkva.info/patriarch/poslannia-patriarkha-filareta-z-nahody-1000-littia-upokoiennia-sv-volodymyra> (Дата звернення: 17.01.2018).

27. Важкі питання. Яка позиція церкви щодо військової служби? URL: [HTTP://CATHOLICNEWS.ORG.UA/VAZHKI-PITANNYA-YAKA-POZICIYA-CERKVI-SHCHODO-VIYSKOVOYI-SLUZHBI](http://CATHOLICNEWS.ORG.UA/VAZHKI-PITANNYA-YAKA-POZICIYA-CERKVI-SHCHODO-VIYSKOVOYI-SLUZHBI) (Дата звернення: 12.01.2018).

28. Голова римо-католицького єпископату в Україні спричинив новий конфлікт заявою про "гріх української нації" перед поляками. URL: <https://www.religion.in.ua/news/vazhivo/36691-golova-rimo-katolickogo-yepiskopatu-v-ukrayini-sprichiniv-novij-konflikt-zayavoyu-pro-grix-ukrayinskij-naciyi-perd-polyakami.html> (Дата звернення: 23.01.2018).

29. Місія допомоги Папи Римського має три пріоритети. URL: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/catholics/vatikan/63725/ (Дата звернення: 12.01.2018).

30. Єпископ Станіслав Широкоградюк: миротворчі війська ООН - надія на мир в Україні. URL: <http://credo.pro/2017/10/192057/> (Дата звернення: 12.01.2018).

31. Онищук С. В. Порівняльний аналіз соціальної доктрини традиційних християнських церков в Україні в питаннях взаємодії держави і церкви. Розвиток системи державного управління в Україні. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-4/doc/1/07.pdf> (Дата звернення: 12.01.2018).

32. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви: Христос – наша Пасха. Львів, 2011. 336 с., 64 іл.

4.3. Церква у контексті політичних реалій

---

33. Греко-католицька церква дала оцінку діям в АТО. URL: <https://m.znaj.ua/society/ne-vbyuci-greko-katolycka-cerkva-dala-ocinku-diyam-v-ato> (Дата звернення: 22.01.2018).

34. Капелани УГКЦ пояснили, що військовий капелан – це той, хто сьогодні виконує своє служіння для військовослужбовців. URL: [http://news.ugcc.ua/news/kapelani_ugkts ... %D1%96v_81324.html](http://news.ugcc.ua/news/kapelani_ugkts...%D1%96v_81324.html) (Дата звернення: 22.01.2018).

35. Відбувся XI Всеукраїнський з'їзд військових капеланів УГКЦ – Повідомлення про статус військового капелана в УГКЦ. URL: <http://osbm.info/?p=19689> (Дата звернення: 22.01.2018).

36. Рев'юк Ю. Релігійно-філософські концепти війни і миру в католицизмі та православ'ї // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. 2016. Вип. 20. С. 161—164.

37. Бронніков В. Д., Удовенчук В. С. Пацифістський рух як суб'єкт міжнародної політики. Наукові праці. Політологія. Випуск 236. Том 248. 2014. С. 99-104. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64. (Дата звернення: 22.01.2018).

38. Можно ли считать христианскую святость близкой к пацифизму? URL: <http://www.pravoslavie.ru/101496.html> (Дата звернення: 22.01.2018).

39. Як пробачити країні-сусіду збройну агресію? URL: <http://credo.pro/2017/04/181396> 25 Квітня 2017 (Дата звернення: 21.01.2018).

40. Обмін завершився, 73 звільнених заручники їдуть додому. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/12/27/7166894/> (Дата звернення: 21.01.2018).